

**ACTA
ACADEMIAE AGRIENSIS**

NOVA SERIES TOM. XLIV.

SECTIO HISTORIAE

**Tanulmányok
Gebei Sándor 70. születésnapjára**

REDIGUNT
ZOLTÁN BORBÉLY, ILONA KRISTÓF
EGER, 2017

Főszerkesztő:

Dr. habil. Pap József, PhD
főiskolai tanár

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. habil. Kiss László, PhD
főiskolai tanár

Dr. habil. Makai János, PhD
főiskolai tanár

Dr. habil. Miskei Antal, PhD
egyetemi docens

Mgr. Imrich Nagy, PhD
Besztercebánya

Prof. dr. Peter Kónya, PhD
Eperjes

Lektorálta:

A szerkesztőbizottság

ISSN 1785-3117

A kiadásért felelős
az Eszterházy Károly Egyetem rektora
Megjelent az EKE Líceum Kiadó gondozásában
Kiadóvezető: Grebely Gergely
Felelős szerkesztő: Zimányi Árpád
Nyomdai előkészítés: Lonsták Márton

Megjelent: 2017. januárban

Készült: az Eszterházy Károly Egyetem nyomdájában, Egerben
Felelős vezető: Kérészy László

VALUCH TIBOR

MUNKÁSGENERÁCIÓK NYOMÁBAN¹

Az anyakönyvek² mint a magyar nagyüzemi munkásság társadalomtörténetének forrásai

Közelítések

A hazai történeti-szociológiai, társadalomtörténeti kutatásokban az elmúlt években a szükségesnél és a lehetségesnél is kisebb figyelmet fordítottak az anyakönyvekre mint lehetséges, sokrétű és igen hasznos információkat rejtő forrásokra. Ezen túlmenően talán nem túlzás az az állítás sem, miszerint a családtörténet mint módszer eddig visszafogottan jelent meg a történeti és szociológiai kutatásokban, ami többek között azért is sajnálatos, mert ennek hiányában számos mikrotörténeti és mikroszociológiai megközelítés, értelmezés lehetősége maradt kihasználatlanul. A kevés számú, üdítő kivétel közé tartozik többek között Benda Gyula keszthelyi vizsgálódása,³ újabban pedig Kövér György kétezres évekbeli tiszaezlári kutatása,⁴ amely a vérvád

1 A tanulmány az NKFIH-116625. számú pályázatának keretében és a CEU IAS Senior Core Fellowship támogatásával készült.

2 Jelen tanulmányban csak a születési, házassági és halálozási anyakönyveket vizsgálom. Az 1895 előtti egyházi anyakönyvek kapcsán lásd. *Biszak Sándor – Lakatos Nándor – Vajk Ádám: Az egyházi anyakönyvek digitalizálásának lehetőségei – módszertani tanulmány.* [H. n.] 2008. http://archivum.asztrik.hu/sites/default/files/letoltesek/akvi_tanulmany.pdf

3 Lásd *Benda Gyula: Társadalomtörténeti tanulmányok.* Osiris, Bp. 2006.; *Üő: Zsellérből polgár. Keszthely társadalma 1740–1848.* L'Harmattan – Zala Megyei Levéltár, Bp. 2008.

4 Az eredmények összefoglalását lásd *Kövér György: A tiszaezlári dráma.* Osiris, Bp. 2011.

történetének feldolgozása kapcsán többek között azt is kitűnően szemlélteti, milyen lehetőségei vannak a családtörténeti és anyakönyvi forrásokra és módszerekre alapozó, ezeket szervesen felhasználó elemzéseknek, miként lehetséges ezekre támaszkodva családtörténetek segítségével rekonstruálni egy tizenkilencedik századi lokális társadalom történetét és annak változásait. Bár az adott keretek között nincs lehetőség a kérdéskör teljes körű historiográfiájának áttekintésére, azt meg kell jegyezni, hogy az anyakönyveket a társadalomtörténeti kutatások, főként a családtörténet vagy egy-egy életpálya történetének a feltárására, adatolására, rekonstrukciójára használták, de inkább csak kiegészítő jelleggel. Nem vagy csak elvétve került sor az anyakönyvek segítségével kapcsolati hálók, generációs sajátosságok vizsgálatára, miként a lokális társadalmak vizsgálatában is csak ritkán használták/használják szisztematikusan, annak ellenére, hogy sokféle adattartalmuk révén erre is alkalmasak. Az anyakönyvek adatait tömegesen a magyar társadalomtudományosságban is elsősorban a demográfiai, történeti demográfiai kutatásokban – termékenység, demográfiai magatartás –, család- és háztartás-szerkezeti vizsgálatokban dolgozták fel⁵ igen sokrétűen és színvonalasan.

A kutatásról röviden

A kollégáimmal⁶ együtt folytatott kutatás célja a magyar nagyüzemi munkásság társadalomtörténetének a vizsgálata a dualizmus időszakától a rendszerváltásig. A kutatás során a hagyományos történeti, társadalom-

5 Ebben a kérdéskörben úttörő kutatásokat folytatott többek között Andorka Rudolf, Faragó Tamás, Benda Gyula, Dányi Dezső, Dávid Zoltán, Faragó Tamás, Fügedi Erik, a fiatalabb generációkhoz tartozók közül Őri Péter és Pakot Levente munkásságát kell kiemelni. A jelenleg folyó történeti demográfiai kutatásokat lásd: <http://demografia.hu/hu/tortene-ti-demografia>. A máig alapvető fontosságú munkák közé tartozik: *Andorka Rudolf*: A családrekonstitúciós vizsgálat módszerei. A Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutató Intézetének Történeti Demográfiai Füzetek 4. Bp. 1988.; *Faragó Tamás*: Paraszti háztartás- és munkaszervezet-típusok Magyarországon a 18. század közepén. Pilis-budakörnyéki birtokos paraszti háztartások 1745–1770 között. KSH Könyvtár, Bp. 1985.; *Faragó Tamás*: Tér és idő – család és történelem: Társadalomtörténeti tanulmányok, 1976–1992. Bíbor Kiadó, Miskolc 1999.

6 Az NKFIH-116625. számú projektjének résztvevői: Papp Andrea, Nagy Péter, Alabán Péter, Kisörsi Zsófia, Márton Sándor. A kutatás honlapja: <http://rework-otka.hu>

statisztikai, szociológiai megközelítések mellett kiemelt szerepet szánok/szánunk a többgenerációs – jelen esetben ózdi – munkáscsaládok családtörténeti vizsgálatának, aminek egyik alapvető forrását képezik az anyakönyvek. A kutatás keretében ezek segítségével – is – megpróbálom rekonstruálni a többgenerációs, jelen esetben az ózdi gyárhoz kötődő munkáscsaládok generációinak élettörténetét, amit a leszármazottakkal készített életútinterjúk egészítenek ki, másfelől a gyárhoz több generáción keresztül kötődő munkásokkal, alkalmazottakkal készített interjúk életrajzi adatait bővítjük és pontosítjuk az anyakönyvek segítségével. Az anyakönyvi adatok feldolgozásának harmadik metszetét az egyes időmetszetek – pl. a 19–20. század fordulója – anyakönyvi adatainak teljes körű történeti-demográfiai feldolgozása, illetve az ezen a módon – gyakorlatilag véletlenszerűen – kiválasztott generációk tagjainak nyomon követése, élettörténetének rekonstrukciója jelenti, amihez nyilvánvalóan az elérhető gyári és helyi dokumentumok is szükségesek.

Mindennek kapcsán merül fel az a kérdés, hogyan lehet minél teljesebben rekonstruálni a történeti és általános értelemben véve is „teljesen hétköznapi” családok, emberek életútját, élettörténetét. Miként az is, hogy mindez milyen értelemben segítheti a gyári-lokális társadalom tagoltságának, működésének a megértését. Jelen tanulmányban először az anyakönyvnek mint társadalomtörténeti forrásnak az értelmezési, elemzési lehetőségeit és kérdéseit vizsgálom, egészen pontosan azt, milyen kutatási kérdések megfogalmazását és megválaszolását segítheti ez a dokumentumfajta, majd mindezt egy családtörténeti vázlat segítségével tesztelem és szemléltetem.

Az anyakönyv mint társadalomtörténeti forrás

Ha arra a kérdésre keressük a választ, miként használható az anyakönyv a munkásság társadalomtörténetének a kutatása során, erre nyilvánvalóan összetett válasz adható. Egyrészt magától értetődően a családtörténet alapvető forrása, a legfontosabb személyes és családtörténeti adatok regisztere. Ezen túl lehetőséget biztosít a családtörténeti rekonstrukcióra/rekonstitúcióra, hiszen egy egy-vizsgált időszakban biztosítja az azonos családba tartozók egymáshoz rendelését, összekapcsolását, a nagycsalád szerkezetének felvázolását. Ugyancsak fontos forrása az anyakönyv az élettörténeti események rekonst-

ruálásának, éppen úgy, mint az informális társadalmi kapcsolatok, kapcsolati hálók feltárásának, továbbá az egyes családok településen belüli térbeli elhelyezkedésének és mozgásának is. Az szintén sokat elárul egy-egy lokális társadalom működéséről, szokásrendjéről, a magánéleti, baráti kapcsolatokról, hogy kinek, mikor, ki volt az esküvői tanúja, kit hívtak meg keresztszülők: rokonokat, barátokat, szomszédokat?

Nyilván arra is alkalmasak az anyakönyvek, hogy részletesebben elemezzük a történeti demográfiai folyamatokat azokban az esztendőekben is, amikor más források, például népszámlálások nem teszik ezt lehetővé. A születési, házassági és halálozási anyakönyvek adattartalmai természetesen eltérőek, de egy hosszú távú vizsgálat keretében lefolytatott életesemény-történeti megközelítéshez mindhárom regiszter adatai szükségesek.

Az anyakönyvek adattartalma időről időre változott, azt követően is, hogy a 19. század végétől bevezették az egységes állami anyakönyvezést, ez azt is jelenti, hogy egyes kérdések vizsgálata – a rendszerint adatcsökkentést jelentő változások miatt – csak egyes időszakokra vonatkoztatva lehetséges. Így például a 19–20. század fordulóján a születési és a házassági anyakönyvek még alkalmasak a földrajzi mobilitás, a migráció és a településen belüli helyváltoztatás elemzésére, házassági mobilitás vagy immobilitás vizsgálatára, hiszen tartalmazzák a szülők születési, származási helyét, a házaspárok születési helyét is, később már ez kevésbé lehetséges. Az anyakönyvek felhasználhatók a családon belüli generációs mobilitás történeti elemzésére mindaddig, amíg rögzítették a szülők, a mennyasszony és a vőlegény foglalkozását. Az intergenerációs mobilitás kapcsán érdekes lehet, miként, milyen arányban váltottak foglalkozást az újabb generáció tagjai szüleikhez képest. Mekkora volt azok aránya, akik a szüleik foglalkozásában maradtak? Milyen intenzitású volt a munkásságba történő beáramlás a paraszti és iparos csoportokból? Miután az anyakönyvi adatok között a foglalkozás és a lakóhely megtalálható, így esetenként az adott település egy részének foglalkozási szerkezetének elemzésére is lehetőség van. A migráció kapcsán látható, hogy a századfordulón viszonylag jelentős az Erdélyből, elsősorban Krassó-Szörény vármegyéből Salgótarjánba és Ózdra vándorlók magas aránya. Az anyakönyvek segítségével e tény és a belső vándorlási hullám méretei rögzíthetőek, s vizsgálható az is, milyen volt az ide vándorlók felekezeti, foglalkozási szakképzettség szerinti

összetétele. A vándorlás motivációi részben a családi kapcsolatok feltárásával és a gyári iratok segítségével fejthetők meg.

Fontos adalékokkal szolgálnak az anyakönyvek a lokális társadalom és egyes rétegei, illetve az adott térségben élők foglalkozási csoport szerinti demográfiai magatartásának, valamint a klasszikus történeti demográfiai kérdéseknek az elemzéséhez is. A házassági anyakönyvek segítségével azokon az alapkérdésen túl, miként alakult a házasságkötések száma az adott év során, és mutat-e valami szezonalitást, milyen napra esett az esküvő, hogyan változott az átlagos házasságkötési életkor, volt-e ebben érdemi eltérés a foglalkozási csoportok szerint, befolyásolta-e a felekezeti kötődés a házasságkötést, s ha igen miként, vizsgálható a házassági exogámia és endogámia területi vonatkozásban, felekezeti és nemzetiségi megoszlás, valamint az egyes társadalmi réteghez való tartozás szerint is. Ugyancsak érdekes, volt-e eltérés a századfordulós munkáscsaládok és földműves családok demográfiai magatartása között Ózdon, s ha igen, akkor miben nyilvánult meg, a házassági szokásokban, stratégiákban, a gyermekvállalásban. A házassági és születési regiszterek segítségével elemezhető a család- és háztartásszerkezet változása vagy éppen változatlansága, az átlagos családnagyság és az átlagos gyermekszám alakulása. Mennyire volt általános a magas gyermekszám Ózdon a 19–20. század fordulóján? Volt-e különbség az egyes társadalmi csoportok – munkások, polgárok, parasztok – esetében? Mi volt ennek a magyarázata? Láthatóak-e különbségek az országos és a helyi demográfiai trendek között? Milyen jellegzetességei voltak a településnek és a gyárnak a belső vándorlás folyamatában?⁷ Az anyakönyvek alapján elemezhető, hogy mekkora volt a századfordulón a mobil népesség aránya a településen, ezen belül a munkások között? Itt azokról beszélünk, akiknek a szülei nem Ózdon születtek, ők maguk viszont igen.

A halotti anyakönyv alkalmas a halálloki struktúra, a csecsemő- és gyermekhalandóság vizsgálatára, az élettartam elemzésére, az elhalálozottak korösszetételének a vizsgálatára, a helyi halálozási viszonyok és az országos

7 Az országos trendeket Dányi Dezső dolgozta fel és tette közzé a 2000-es történeti demográfiai évkönyvben. Lásd. *Dányi Dezső: A XIX. század végi hazai belső vándorlás néhány jellemzője*. In: *Történeti Demográfiai Évkönyv, 2000*. Szerk. Faragó Tamás – Őri Péter. Bp. 2000. 21–121.

trendek összehasonlítására, a halálozási ráta változásainak elemzésére, a felnőtt halandóság jellegzetességeinek vizsgálatára. Vizsgálható a gyári balesetek gyakorisága a haláloki bejegyzések alapján. A halotti anyakönyvek a haláloki struktúra mellett szintén alkalmasak egy-egy konkrét esetben egy mikrotörténeti jellegű esemény, pl. gyári üzemi baleset rekonstrukciójára, az anyaggyűjtés egy-egy ilyen esetben a gyári és az árvaszéki iratokkal, a korabeli sajtóval egészülhet ki.

Az anyakönyv mint történeti forrás megbízhatósága természetesen nem minden esetben száz százalékos, bár ebben az esetben már kétségtelenül nem kell attól tartani, hogy valamilyen demográfiai/családtörténeti alapesemény rögzítése elmaradt volna. A pontatlanság inkább a foglalkozási és a felekezeti bejegyzések esetében figyelhető meg. Az ózdi anyakönyvek tanúsága szerint a foglalkozás esetén gyakran megelégedtek a vasgyári munkás bejegyzéssel, máskor viszont feltüntették a szakmát. Kétségtelen, azt a kutatás jelenlegi szakaszában még nem lehet pontosan tudni, hogy ez valóban csak pontatlanság, vagy a szakképzett és a szakképzetlen munkások közötti különbségtétel módja volt.

Generációs megközelítés – A B. család⁸ generációi

A kutatás során eddig összegyűjtött anyakönyvi⁹ és családtörténeti adatok szerint a B. család öt generációjának élete kötődött a kohászathoz, vasgyártáshoz a 19. század közepétől a 20. század végéig. Az ötből négy generáció tagjainak többsége élete aktív szakaszában a salgótarjáni és az ózdi vasgyár munkása vagy alkalmazottja volt. A harmadik generációval bezárólag a család férfi tagjai valamennyien vasgyári munkások voltak, csak a harmadik generáció egyik tagját ifj. B. Ignácot érintette a 20. század közepén, a kommunista hatalomátvétel időszakában kibontakozott káderkiemelés, aminek következtében az elismert lakatos szakmunkásból a versenyyroda vezetőjévé,

8 A családnevet személyiségi jogi okok kapcsán anonimizáltam. Jelen tanulmány keretei között csak a családtörténet vázlatos összefoglalására, fontosabb jellegzetességeinek a rövid összegzésére van lehetőség.

9 Az adatok összegyűjtéséhez elsősorban a salgótarjáni és ózdi római katolikus egyházi születési, házassági, és halálozási anyakönyveket használtam.

majd újítási megbízottá vált. Az első és a harmadik generáció tagjai között kismértékű intragenerációs és határozottabb intergenerációs mobilitás volt megfigyelhető, ami a szakképzetlen segéd- és betanított munkástól a képzett szakmunkás pozíciójába való elmozdulást, a harmadik generáció egyes tagjai esetében pedig a szakmunkásból alkalmazottá válást jelenti. A negyedik generáció esetében már határozottabb felfelé irányuló mobilitás volt megfigyelhető, a generáció tagjainak egy része kikerült a munkásságból, és kohómérnökké, lelkésszé, katonatisztté vált, másik része pedig továbbra is képzett gyári munkás maradt. Az ötödik generáció tagjaira már szórta, összetettebb mobilitás jellemző, egyesek értelmiségi pályára kerültek, de volt, aki mérnökcsaládból származó szakmunkássá vált, és éppen akkor kezdte a pályafutását, amikor az ózdi gyárat bezárták a kilencvenes évek közepén. Ő hosszabb munkanélküliség és külföldi munkavállalás után visszatért, és az egyik kohászati utóállalkozás munkása lett.

A család eredetét vizsgálva az anyakönyvi adatok és összeírások alapján látható, hogy tagjainak többsége a 18. század közepén Felső-Magyarországon, Trencsén és Nyitra vármegyében élt, nemzetiségi szempontból tekintve német, szlovák, magyar etnikai háttérrel rendelkeztek. A család egyik ága ott maradt, a családfők többsége valamilyen iparos foglalkozás (cipész, szabó, esztergályos, kőműves) üzője volt, főként Verbócz, Kolos és Miava településen a 19. század második felében, amit az 1891-ben kiadott országos iparosjegyzék és tanúsít.¹⁰ Ennek az ágnak a tagjai közül többen Észak-Amerikába vándoroltak ki a 19–20. század fordulóján. A másik ág tagjai 19. század második harmadában Erdély gyorsan iparosodó déli-délnyugati részére, Stájerlak, Anina, Nadrag és Resicabánya¹¹ vidékére települtek át, és az ottani vaskohászati üzemekben dolgoztak munkásként, ők alkották az első, a legidősebb munkásgenerációt. Ehhez tartozott az 1840-es évek elején született id. B. Mihály, akinek a C. Máriával kötött házasságából két gyerme-

10 Magyarország iparosainak és kereskedőinek cím- és lakjegyzéke jegyzéke, 1891. Szerk. Jekkelfalusy József. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, Bp. 1892.

11 Aninán 1846-ban alapították a vasgyárat, Nadragon szintén 1846-ban létesítettek vasutakat, 1849-ben hengerművet, 1861-ben pedig lemezgyárat. Resicabánya pedig a 18. század második felében kezdődött a vasgyártás, majd a 19. században a település a történelmi Magyarország egyik igen fontos ipari központjává vált.

ke származott. Az immár második generációhoz tartozó két testvér közül az 1868-ban született ifj. B. Mihály Stájerlakon maradt, ám ugyanabból a felső-magyarországi Pelsőc községben élő családból nősült, mint a testvére. Az 1872-ben Stájerlakon született, már Dél-Erdélyben gyári munkásként dolgozó, római katolikus vallású, írástudatlan id. B. Ignác települt át feleségével, a felvidéki Pelsőcön 1870-ben született, ágostai hitvallású evangélikus vallású K. Paulinával az 1890-es évek második felében Salgótarjánba, majd onnan az 1903-ban költöztek át Ózdra. A család hat gyermeke közül hárman – Rudolf (1900–1928), István (1901–1977), Ignác (1902–1984) – Salgótarjánban, hárman Antal (1905–1954), József (1908–1988), Ede (1910–1933) pedig Ózdon születtek. Ők alkották azt a harmadik generációt, amelyiknek minden tagja az RMST Rt. ózdi gyárának¹² a munkása lett. Ketten csak rövid ideig, mert Rudolf 28 évesen betegség, illetve Ede 23 évesen gyári balesetben életét veszítette. A Salgótarjánon át Ózdra került nagycsalád harmadik generációhoz tartozó férfi tagjai tehát a Rima alkalmazásába kerültek, és életüket különböző beosztásokban, pozíciókban a kohászatban töltötték. Ebben minden bizonnyal annak is szerepe volt, hogy édesapjuk a második generációhoz tartozó id. B. Ignác 1914 áprilisában gyári balesetben olyan súlyos égési sérüléseket szenvedett, hogy életét veszítette. Ezt követően az RMST Rt. támogatta az özvegyen maradt K. Paulinát az édesapjuk halálakor 3 és 14 év közötti életkorban levő gyermekek felnevelésében, iskoláztatásában, képzésében, majd foglalkoztatásában. Sajátos módon a harmadik generáció (ifj. B. Mihály gyermekei) erdélyi tagjai közül többen ideiglenesen az 1920-as évek végétől Ózdra települtek, és ott dolgoztak gyári munkásként időszakosan a negyvenes évek végéig. Közülük volt, aki tartósan Ózdon élt, itt kötött házasságot, és gyermeke is itt született.

Pusztán az anyakönyvi bejegyzések alapján is látható, hogy a harmadik generáció tagjainak iskolázottsága magasabb volt az előzőnél, valamennyien írástudók voltak, többségük szakmunkássá (hengerész, lakatos) vált. Felnőttként az 1920-as évek elejétől családot alapítva szintén gyári (szak)munkáscsaládokból nősültek szinte kivétel nélkül, így meglehetősen erős lokális és

12 Az ózdi lokális és gyári társadalomtörténeti elemzését lásd. *Nagy Péter*: A Rima vonzásában. Az ózdi helyi és gyári társadalom a késő dualizmustól az államosításig. Napvilág Kiadó, Bp. 2016.

társadalmi csoporton belüli házassági endogámia mutatható ki az esetükben. Felekezetiileg a római katolikus férfiak többnyire katolikus családból származó nőkkel házasodtak, de evangélikus és református vegyes házasságok is előfordultak. A házasságkötések ebben a generációban élethosszig tartottak, válás nem fordult elő, újránházasodásra pedig a feleség korai halála esetén került sor. A feleségek többsége háztartásbeli volt és maradt élete végéig. Érdekes adalék, hogy többen is olyan családokból választottak feleséget, amelyek tagjai hasonló migrációs pályát jártak be, Dél-Erdélyből vagy Salgótarjánból kerültek Ózdra. Gyermekvállalási szokásaikban eltértek az előző generációtól, a két-három gyermek vállalása volt az általános. Az adatok alapján az is látható, hogy a házasságkötések révén igen kiterjedt családi, rokonsági kapcsolatrendszer alakult ki, ami a magánélet mellett nyilvánvalóan a munkahelyen is fontos volt. Az anyakönyvekben megjelenő életesemények segítségével többé-kevésbé nyomon követhető a harmadik generáció tagjainak térbeli elhelyezkedése, mozgása is. A hatból négyen csakúgy, mint a házastársaik többsége, a gyári kolóniák lakói voltak, ami arra utal, hogy a megbecsült munkások közé tartoztak életük során a 20. században.

A negyedik generáció tagjai az 1930-as és 1940-es években születtek. Szocializációjukat, neveltetésüket egyértelműen meghatározta a többgenerációs munkásélet. Kolóniás gyermekként nőttek fel, a családi háttérből következően többségük számára magától értetődő volt a pályaválasztás, a szüleiket követve tanoncként kezdtek dolgozni. Ugyanakkor e generáció tagjainak egy része kilépett a munkásstátuszából, és értelmiségivé lett, de a kilépők között többen kohómérnöként, gépészmérnöként tértek vissza az ózdi, illetve a dunaujvárosi gyárba.

Az ötödik generáció tagjai az 1950/60-as évek fordulója és a hetvenes évek második harmadáig tartó periódusban születtek, s nyilván a szülői generáció mobilitásának következtében itt is összetett társadalmi helyváltoztatás volt megfigyelhető. Egyik részük gyári munkás vagy más területen tevékenykedő munkás, másik pedig értelmiségi lett. A gyári munkásélet keretei között maradók számára viszont a rendszerváltást követően lehetetlenné vált a korábbi tradicionális mobilitási pálya folytatása, hiszen a gyár bezárásával ennek az alapja szűkült le, majd szűnt meg. Az ezredfordulón már kevesebb mint másfél ezren dolgoztak az egykori RMST/Ózdi Kohászati Üzemek maradványaiban, utóvállalkozásaiban. Ezek a változások nemcsak ennek, hanem az ózdi

társadalmat évtizedeken keresztül meghatározó valamennyi, többgenerációs munkáscsalád számára radikális életstratégia-váltást kényszerítettek ki.¹³ A munkásdinasztiák fokozatos felszámolódása a térség társadalmi viszonyainak radikális átalakulása mellett egy tradicionális munka és munkáskultúra, illetve társadalmi magatartás megszűnését is jelentette.

Összegzés helyett

Tanulmányomban megpróbáltam összefoglalni az anyakönyvnek mint sajátos társadalomtörténeti forrásnak a felhasználásával kapcsolatos kérdéseket, kutatási lehetőségeket. Ezt követően egy konkrét családtörténeti összegzés segítségével mutattam be az anyakönyvi adatok hasznosíthatóságának a lehetőségeit. A kutatási kérdések, problémák relevanciáját – vázlatossága ellenére is – jól mutatja a többgenerációs munkáscsalád történetének összefoglalása, és egyben megerősíti azt a hipotézist, miszerint az úgymond teljesen átlagos, „hétköznapi” emberek és családok története is sikeresen rekonstruálható, s ennek az élettörténeti, családtörténeti rekonstrukciónak a kiindulópontját éppen az anyakönyvek jelentik.

13 A kérdéshez lásd. *Alabán Péter*: „Siktából” az utcára. Ipari munkások az ózdi kistérség törésvonalain. *Korall*, 49. (2012) 82–105.